

บทบาทของตลาดการค้าภายในและภายนอกในสมัยสมเด็จพระเพทราชาถึงสมัย

สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2310).

สภาพการค้าโดยทั่วไปภายหลังการยึดอำนาจของพระเพทราชา - สมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ
(พ.ศ. 2231-2251).

ด้วยเกิดการยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์ในปี พ.ศ. 2231 โดยออกพระเพทราชา ซึ่งเป็นขุนนางฝ่ายปกครองในกรมพระคชบาลขวา ขุนนางผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากมารดาเป็นแม่ของสมเด็จพระนารายณ์ และน้องสาวเป็นสนมเอก จึงเป็นบุคคลที่ได้รับการโปรดปรานจากพระมหากษัตริย์เป็นอันมาก ในการทำรัฐประหารครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากพระสังฆราชเมืองทพนบุรี โดยพระภิกษุทั้งหลายช่วยปลุกปั่นราษฎรให้มาเป็นพวก ประกอบกับได้ประกาศตนเองอย่างเปิดเผยในการคัดค้านการนำกองทัพฝรั่งเศสเข้ามาในราชสำนักและราชอาณาจักร จึงทำให้มีขุนนางและประชาชน พระสงฆ์ และพ่อค้าต่างประเทศสนับสนุนไม่น้อย ดังนั้น ออกพระเพทราชาจึงได้ยึดอำนาจได้ในวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2231¹ และในวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2231 สมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระเพทราชาจึงได้ราชสมบัติ²

¹ มานพ ถาวรวิวัฒน์สกุล, "ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา," หน้า 303-306.

² รายงานเรื่องการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่ล่วงมาแล้วในกรุงสยามและการขับไล่ฝรั่งเศสออกนอกประเทศ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนางเสาวณี เลขยานนท์, 2512), หน้า 16-17.

ในวันที่ 30 กันยายน สมเด็จพระเพทราชาได้ลงนามกับเมอซี เออ เดอฟาร์ช นายทหารฝรั่งเศสเศษที่คอยรักษาป้อมที่เมืองบางกอก เมื่อลงนามเสร็จเรียบร้อยแล้วบรรดาชาวฝรั่งเศส อังกฤษ ที่ถูกจองจำไว้ที่ลพบุรีได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ³ ในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2231 สมเด็จพระเพทราชาที่ทรงต่ออายุสัญญาที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงทำไว้กับบริษัทการค้าของฮอลันดา ในปี พ.ศ. 2207 เหตุผลของการต่อสัญญาในครั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนที่พวกฮอลันดาได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนพระองค์ในการกำจัด เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ฟอลคอน) และการทำลายล้างอำนาจของฝรั่งเศส⁴ อีกประการหนึ่งนั้นมาจากพวกพ่อค้าฮอลันดา เป็นกลุ่มผลประโยชน์หลักที่ผูกขาดการค้าของป่าอยู่ที่ตลาดอยุธยา โดยมีฐานะ เป็นพ่อค้าคนกลางส่งสินค้าป่า เช่น หนังวัวง ไม้ฝาง ไปขายยังตลาดประเทศญี่ปุ่น⁵ ในข้อตกลงใหม่มีพระองค์ยังทรงยินยอมสัมปทานสินค้าอีก 2 รายการให้กับฮอลันดา คือ ไม้หอม และพินช้าง⁶

สมเด็จพระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติในระยะแรก ฐานะทางการเมืองไม่ค่อยมั่นคงนัก เพราะมิได้ เป็นเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ พระองค์เคย เป็นขุนนางมาก่อน จึงทำให้ฐานะทางการเมืองอ่อนแอ เกิดการต่อต้านทางการเมืองในลักษณะการก่อกบฏ และการแข็งเมือง เช่น การเกิดกบฏบุญกว้าง กบฏธรรมเถียร หรือการที่พระยายมราชเจ้าเมืองนครราชสีมา และพระยารามเดโชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชที่ไม่ยอม เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายสัตย์

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁴ สงวน อินตง, สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริกาการ, 2504), หน้า 245.

⁵ ปาวิชาติ วิลาวรรณ, "การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310," หน้า 156 และ 174.

⁶ กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 5, หน้า 178.

อัน เมืองทั้งสองนี้มีความสำคัญต่ออยุธยาอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะ เมืองนครราชสีมา เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่รวบรวมสินค้าท้องถิ่นของแถบนั้นลงมาขายที่อยุธยา และยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนอยุธยาในการดูแลหัวเมืองแถบอีสานและล้านช้าง ส่วน เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองใหญ่ เป็นแหล่งการค้า โดยเฉพาะดีบุก และทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองมลายูซึ่งเป็นเมืองประเทศราชของอยุธยาอีกด้วย ดังนั้นพระองค์จึงต้องใช้เวลาในการปรามปราม เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองใหม่นั้นคง⁷

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและแนวพระราชโบายของสมเด็จพระเพทราชาที่ประกาศตัดขาดการติดต่อกับโลกตะวันตกโดยเฉพาะกับฝรั่งเศสและอังกฤษ นับว่ามีผลกระทบต่อตลาดการค้าภายนอก กล่าวคือ มีส่วนทำให้ตลาดเล็กลงไปกว่าเดิม เพราะการส่งของป่าได้แก่ ไม้ฝาง ไม้แดง อพยเชย กายาน ชะมดเชียง ไปสู่ตลาดในทวีปยุโรป โดยการนำของพ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าฝรั่งเศส โดยเฉพาะสินค้าไม้ท่อนที่พ่อค้าเหล่านี้นิยมซื้อเพื่อการนำถ่วงน้ำหนักระวางเรือสำหรับการเดินทางในเที่ยวกลับ ก็เป็นอันต้องหยุดชะงัก ตลาดอยุธยาจึงดูไม่คึกคัก เท่าในช่วงสมัยก่อนหน้านี้ เนื่องจากไม่มีเรือสินค้าจากตะวันตกเข้ามาจอดตั้งแต่ก่อน

นอกจากนั้นแล้ว เรือสินค้าจากตลาดอยุธยาเองก็ไม่สามารถไปค้าขายในมหาสมุทรอินเดียได้เช่นกัน เพราะอังกฤษได้ทำการจับกุมเรือของอยุธยาทุกลำที่แล่นเข้ามาในบริเวณที่มีเรืออังกฤษควบคุมตลาดบริเวณอยู่ และนอกจากนั้นยังห้ามมิให้นำเรือเข้าไปจอดแวะที่เมืองท่าแห่งใดแห่งหนึ่งของอินเดีย โดยที่ไม่มีใบอนุญาตที่บริษัทของอังกฤษออกให้⁸ การที่อังกฤษกระทำได้ เพราะในระยะนี้อังกฤษมีฐานะมันคงอยู่ในอินเดีย กล่าวคือ อังกฤษได้ขยายสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกตลอดแนวชายฝั่งตะวันออกและตะวันตก ทางชายฝั่งตะวันออก คือ แนว

⁷มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, "ขุนนางกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา," หน้า 307-316.

⁸George Vinal Smith, The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya 1604-1694, p. 96.

ตะวันออก เชียงใต้แถบฝั่งโคโรมัน เดล ส่วนทางชายฝั่งตะวันออก เชียงเหนือในแคว้น เบงกอล มีเมืองกัลดาคา เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ส่วนชายทะเลด้านตะวันตก เมืองสุรัต เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของบริษัทอินเดียของอังกฤษ และได้ขยายสถานีมาที่บอมเบย์อีกแห่งหนึ่ง ใน พ.ศ. 2230 เมืองนี้ก็เป็นสถานีการค้าที่สำคัญแทนเมืองสุรัต⁹ ในระยะต่อมา

การตอบโต้ของอังกฤษในครั้งนี้ได้ส่งผลให้ เรือสินค้าหลวงที่จะไปจากตลาดอยุธยา ไม่สามารถแล่น เข้าไปในมหาสมุทรอินเดียได้ เนื่องจาก เกรงการทำร้ายของพวกอังกฤษ และพวกฝรั่งเศส เป็นผลทำให้การส่งช้างที่ไปจำหน่ายทางหัว เมืองชายทะเลด้านใต้ในอินเดีย ต้องหลอยหยุดชะงักไป ซึ่งปกติจะส่งไปมีละ 300-400 เชือก¹⁰ วิกฤติการณ์นี้ส่งผลให้ตลาด อยุธยาไม่สามารถทำการค้ากับตลาดภายนอกที่อยู่ทางปากมหาสมุทรซีกตะวันตก ไม่ว่าจะเป็น ตลาดยุโรปหรืออินเดียได้สะดวก

การค้าทางด้านตะวันออกซึ่งมีจีน เป็นตลาดสำคัญนั้น ในช่วงรัชสมัยของพระเพทราชา ไม่มีการส่งขุดไปเมืองจีน เลย เพราะเกิดความไม่สงบภายใน แต่อย่างไรก็ตาม การค้าทาง แแถบนี้ยังมีญี่ปุ่นที่เป็นตลาดต่างประเทศที่สำคัญ จากหลักฐานญี่ปุ่นได้ยืนยันว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2231 - 2246 ซึ่งตรงกับสมัยพระเพทราชานั้น อยุธยาได้ส่งเรือไปค้าขายที่เมืองท่าของ ญี่ปุ่นเป็นจำนวนประมาณ 30 ลำ¹¹ การค้าที่สามารถดำเนินไปได้ในช่วงนี้ก็ เห็นจะเป็น เพราะว่

⁹ ภารดี มหาจันทร์, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527), หน้า 64-65.

¹⁰ ปาวิชาดี วิลาวรรณ, "การค้าของบ่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310." หน้า 175-176.

¹¹ Yoneo Ishii, "Seventeenth Century Japanese Documents About Siam Journal of the Siam Society, 59 (2 July 1971), p. 173.

การค้าของป่าระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นได้ถูกกำหนดอยู่บนเงื่อนไข 2 ประการ คือ ทางหนึ่ง เป็น เพราะพระมหากษัตริย์อยุธยาทรงดำ เนินการค้าโดยอาศัยจางวาน เรือของชาวจีนขนสินค้าของ พระองค์ไปยัง เมืองท่าของญี่ปุ่น และอีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงจัดสำ เภาหลวงบรรทุกสินค้าป่า ไปขาย เองโดยอาศัยชาวจีน เป็นผู้จัดการด้านธุรกิจต่าง ๆ

ดังนั้น บทบาทของพ่อค้าจีนค่อนข้างจะเด่นชัดแล้วจะทวีความสำคัญในรัชสมัยต่อมา ทั้งนี้จาก เหตุการณ์ในการที่ได้อำนาจของพระ เพชรราชา ชาวจีนมิได้รับผลกระทบจากการ ยึดอำนาจ เลย และก็น่าจะมีทาง เป็นไปได้ที่ชาวจีนหลายคนได้ถูกดึง เข้าสู่ระบบราชการให้ดำรง ตำแหน่งสูง ๆ แคมป์เฟอร์ได้เดินทาง เข้ามาใน เมืองอยุธยาหลังการยึดอำนาจไม่นาน ได้ระบุ ว่าขุนนางที่สำคัญของพระมหากษัตริย์เป็นชาวจีน (และโดย เฉพาะพระยายมราช ซึ่งเป็น เสนาบดี กรม เมือง เป็นชาวจีน)¹²

จากสถานการณ์ที่เป็นไปตามที่กล่าวข้างต้น ย่อมมีผลกระทบกับตลาดอยุธยา ที่ปรากฏ ออกมาว่าคงจะซบ เซาไม่รุ่ง เรื่องดัง เช่นในสมัยก่อนหน้านี้ เมื่อเหตุการณ์เป็น เช่นนี้ ทางราชสำนัก จึงต้องพยายามที่จะหาช่องทาง เพื่อที่จะฟื้นฟูตลาดการค้าให้ตุงตักสูงขึ้น ดังนั้นจึงหาตลาดภายนอก แหล่งใหม่หรือฟื้นฟูตลาดที่มาคิดค่ออยู่แล้วให้กลับมา เช่น ตลาดจีน ตลาดญี่ปุ่น ดัง เราจะเห็น ได้จากการรายงานของแคมป์เฟอร์ ที่กล่าวถึง เมื่อเขาได้มาถึงปากน้ำเจ้าพระยา เข้ามาแล้ว ได้เห็น เรือสำ เภาจีนและสำ เภาอื่น ๆ (สำ เภาอื่น ๆ ในที่นี้น่าจะเป็นสำ เภาของญี่ปุ่น เพราะ ในช่วง พ.ศ. 2231 - 2246 อยุธยามีการค้าขายกับญี่ปุ่น มีเรือไปมาติดต่อกันเป็นจำนวน ประมาณ 30 ลำ ผู้วิจัย) มาจอดค่ออยู่หลายลำ¹³ เพื่อทำการค้ากับตลาดในเมืองอยุธยา

¹² Kaempfer, Engelbert. The History of Japan Together with a Description of Kingdom of Siam 1690-1692, p. 38.

¹³ แคมป์เฟอร์, ไทยในจดหมายเหตุแคมป์เฟอร์. อ.สายสุวรรณ, แปล. (ม.ป.ท. 2508), หน้า 16.

การทรุดโทรมของการค้ากับพ่อค้าตะวันตก (พ.ศ. 2231-2310)

มูลเหตุของการทรุดโทรมทางการค้าของพ่อค้าตะวันตกที่เข้ามาค้าขายในตลาดอยุธยา นั้น มาจากปัญหาต่าง ๆ ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้ ประการแรกนั้น เกิดจากปัญหาความยุ่งยากภายในยุโรปที่เกิดสงครามต่าง ๆ นำมาซึ่งความเป็นข้อยากขวางกั้นและกันของชาวตะวันตกเอง ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้มีสงครามสำคัญที่ก่อความไม่สงบเรียบร้อยในยุโรป คือ สงครามสืบราชสมบัติสเปน เกิดในปี พ.ศ. 2243 (ค.ศ. 1700) และ สงครามสืบราชสมบัติออสเตรียปี พ.ศ. 2282-2291¹⁴ (ค.ศ. 1740-1748) ในกรณีของสงครามสืบราชสมบัติสเปนนั้น ฝรั่งเศสได้เข้าไปมีบทบาทเพราะพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มีความประสงค์ต้องการจะให้พระราชบิดาของพระองค์ คือ เจ้าชายฟิลิปแห่งของจู รักษาราชอาณาจักรเป็นกษัตริย์แห่งสเปนไว้¹⁵ ดังนั้นพระองค์จึงต้องทรงทำศึกหนัก เพื่อปฏิบัติภารกิจให้บรรลุผลดังประสงค์ ระยะเวลาดังกล่าวนี้ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าเสือ ที่พระองค์ทรงมีพระราชโอรสที่จะส่งเสริมการค้ากับฝรั่งเศสใหม่ ดังพระองค์ได้ทรงรับสั่งสมเด็จพระเจ้าเสือ พร้อมทั้งทรงแสดงออกที่จะทำไมตรีติดต่อกับค้าขาย โดยจะพระราชทานที่ให้ตั้งร้านและโรงงาน และให้สิทธิต่าง ๆ แก่ฝรั่งเศส เหมือนกับที่พระราชทานให้แก่ฮอลันดา¹⁶ แต่ก็ไม่ผล เพราะฝรั่งเศสไม่พร้อมที่จะมาเจรจาได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่จะบังเกิดขึ้นจึงมีอาจจะเกิดขึ้นได้ และนับแต่บัดนั้นมา ราชสำนักฝรั่งเศสและอยุธยาก็มิได้ติดต่อกัน เป็นทางการจวบจนสิ้นสุดสมัยอยุธยา¹⁷

¹⁴ ทอมสัน เจ.เอ็ม., ประวัติศาสตร์ยุโรป ค.ศ. 1494-1789, นันทา ไซติกะทุกกะณะ และนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, แปล. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2517), หน้า 193-194.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

¹⁶ หดับหลัง มูลศิลป์, ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, 2524), หน้า 286.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 207.

ส่วนในสงครามสิบราชนบัติดออสเตรีย พ.ศ. 2283-2291 ตรงกับรัชสมัยของ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2301) อังกฤษและฝรั่งเศสได้เข้าร่วมด้วย โดยอยู่กันคนละฝ่าย ดังนั้นทั้ง 2 ชาตินี้จึงเป็นศัตรูกัน พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าฝรั่งเศสที่ เดินทางไปค้าขายในอินเดียต้องพลอยทำสงครามกัน เป็นผลให้การส่งกำปั่นไปทำการค้าใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องพลอยชะงักไปด้วย ปริมาณเรือสินค้าและพ่อค้าตะวันตกจึงดูไม่ คึกคัก เหมือน เมื่อศตวรรษก่อน ดังนั้นอังกฤษและฝรั่งเศสจึงพยายามที่จะสร้างอำนาจให้ตนเอง แข็งแกร่งขึ้นโดยเบนความสนใจไปที่อินเดีย เมืองสำคัญ ๆ ทางการค้าของอินเดีย จึง เป็นของ 2 ชาตินี้ที่จะเข้าไปปกครอง อาทิ เช่น เมืองปอนดิเชอร์รี่ ที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้เป็น ศูนย์กลางสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส ส่วนเมืองมัทราส (อยู่ฝั่ง ไคโลมันเทศ) เมืองกัลกัตตา (อยู่ในแถบ เบงกอล) เป็นของอังกฤษ เมื่อเป็นเช่นนี้เรือ กำปั่นสินค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสจึงมุ่งไปที่อินเดียมากกว่าภูมิภาคอื่นใน เอเชีย

สาเหตุอีกประการหนึ่งนั้นมาจากการที่สินค้าที่เป็นที่นิยมในศตวรรษก่อนนั้น คือ พริกไทย สินค้าป่า ได้ล้นตลาดลงไป โดยเฉพาะสินค้าพริกไทยแต่เดิมขายได้ราคาดีในตลาด ยุโรป กลับมีราคาต่ำต่ำลง กลายเป็นสินค้าล้นตลาด¹⁸ สินค้าที่กลับมามีบทบาทและได้รับความ นิยมสูง คือ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ไหมดิบ¹⁹

นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏสินค้าใหม่อีกอย่างหนึ่งที่นิยมสูงของพ่อค้าตะวันตก คือ น้ำตาล ที่ชาวยุโรปใช้เสพรสหวานแทนน้ำผึ้ง ในช่วงศตวรรษก่อน²⁰ จากการนิยมสินค้านี้ เป็นผลมาจากการที่ชาวยุโรปนิยมการดื่มกาแฟและชาเพิ่มมากขึ้น จนกาแฟ ชา กลับเป็นสินค้าที่

¹⁸ วรวิทย์ ทิพย์รัตน์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 140-142.

¹⁹ ประชุมพร คงทน, ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยา การพิมพ์, 2529), หน้า 83.

²⁰ วรวิทย์ ทิพย์รัตน์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป, หน้า 140.

สำคัญขึ้นมา²¹ ดังนั้นสินค้าที่พ่อค้าสนใจที่จะส่งไปขายในตลาดยุโรปให้ได้ผลกำไรงาม คือ ฝ้าย ไหม ทองแดงญี่ปุ่น กาแฟ ชา และน้ำตาล²²

เมืองต่าง ๆ ของอินเดียที่เป็นเมืองท่าค้าขาย จึงเป็นที่นิยมของพ่อค้าอังกฤษ ฝรั่งเศส มากกว่าตลาดอยุธยา ดังนั้นการค้าของพ่อค้าตะวันตกที่จะมาค้าขายในตลาดอยุธยาจึงมีจำนวนน้อยลงไปกว่าแต่ก่อน พ่อค้าชาวตะวันตกที่ยังคงค้าขายอยู่ในตลาดอยุธยาส่วนใหญ่ ได้แก่ พ่อค้าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ซึ่งก็มักมีปัญหาเกี่ยวกับพระคลังสินค้า เพราะบริษัทจะได้รับสินค้าที่ได้รับผูกขาดจากพระคลังสินค้าไม่ครบตามจำนวนที่ต้องการ เช่น ดีบุก เป็นสินค้าที่มีความสำคัญ เป็นที่นิยมของพ่อค้าพวกต่าง ๆ โดยเฉพาะพ่อค้าชาวตะวันตก ในช่วงของปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา พ่อค้าฮอลันดาได้พยายามร้องเรียนแต่พระคลังก็เพิกเฉย ทำให้การค้าของบริษัทประสบปัญหาขาดทุน อันเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งในความเสื่อมของบริษัท นอกเหนือจากการถูกญี่ปุ่นงดการขายทองแดงให้ และสำนักงานสาขาของบริษัทที่ได้ทรันถูกทำลาย²³

ส่วนพ่อค้าชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ ก็มีเข้ามาบ้าง เช่น พ่อค้าชาวอังกฤษ ที่เป็นพ่อค้าอิสระ จะนำผ้าเข้ามาขาย แต่ก็มีจำนวนไม่มากดังเช่นแต่ก่อน

²¹ เอลซา ไชนุติง, ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย, เพ็ชรี สุมิตร แปล, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 86.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

²³ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853 (Cambridge, Council on East Asian Studies, Harvard University, 1977), pp. 44-43.

สภาพการค้าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2251-2310)

หลังจากพระเจ้าเสือได้พยายามฟื้นฟูการค้าให้ตลาดในเมืองอยุธยากลับมีชีวิตและรุ่งเรืองขึ้นโดยการพยายามที่จะให้พ่อค้าตะวันตกเข้ามาค้า ดังเช่นพ่อค้าฮอลันดาที่เป็นตัวแทนของบริษัทอินเดียตะวันออก แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จดังได้กล่าวมาแล้วถึงอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ จวบจนมาถึงสมเด็จพระเจ้าท้ายสระขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 2251 การค้าเริ่มจะคึกคักขึ้นมา ทั้งนี้เพราะการค้ากับจีนเปิดโอกาสกว้างขวางขึ้น²⁴ กล่าวคือ การอพยพเข้ามาของคนจีนเพิ่มสูงขึ้นในระยะนี้ ช่วยให้ชนชั้นมูลนายมีผู้ชำนาญการชาวจีนเพียงพอที่จะช่วยค่อเรือ เดินเรือ ตลอดจนถึงช่องทางที่จะทำให้เกิดผลกำไรในการค้ากับจีน พร้อมกันนั้นชาวจีนยังได้ช่วยทำหน้าที่เป็นพ่อค้าภายในกระจายสินค้าเข้าไปสู่ดินแดนตอนในได้เป็นอย่างดี²⁵

ดังนั้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251-2275) พระองค์ท่านได้รับประโยชน์การค้ากับจีนมาก เพราะในปี พ.ศ. 2257 ทรงแต่งตั้งคนจีนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง²⁶ พร้อมทั้งโปรดฯ ให้พ่อค้าจากฟูเกี้ยนเดินเรือค้าขายระหว่างกรุงเทพฯหรืออยุธยา กวางตุ้ง และฟูเกี้ยน ในนามของพระองค์ทั้งนี้ถือเป็นความร่วมมือทางการค้าในรูปของหุ้นส่วนหรืออาจทรงจ้างพ่อค้าเหล่านี้มาค้า เป็นการค้าให้²⁷ นอกจากนี้การค้าในระบบบรรณาการ

²⁴ สายชล วรณรัตน์, "เศรษฐกิจ-สังคมปลายอยุธยา," วารสารธรรมศาสตร์ 11 (3 กันยายน 2525); 6-40.

²⁵ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853, pp. 160-162.

²⁶ Ibid., p. 47.

²⁷ Ibid., p. 93.

ก็มีกำไรมากขึ้น เพราะนับแต่ พ.ศ. 2252 จักรพรรดิฉินมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยกเว้นภาษีแก่สินค้าทั้งหมดที่มาในขบวนเรือถวายบรรณาการ จากหลักฐานจีนแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระคุมการค้ากับต่างประเทศภายนอกได้มาก คือ คุมได้ทั้งผลประโยชน์จากการค้าและควบคุมการค้าของเอกชนได้ด้วย ในรัชสมัยนี้จึงปรากฏว่ามีพ่อค้าเอกชนจีนจำนวนมาก เดินเรือค้าขายระหว่างตลาดเมืองอยุธยากับจีน และเป็นการกระทำการค้าภายใต้การอนุมัติของพระองค์²⁸

นอกจากการค้าขายกับจีนแล้ว สมเด็จพระเจ้าท้ายสระยังได้โปรดเกล้าฯ ให้พระคลังสินค้าดำเนินการค้ากับประเทศอื่นอีกด้วย เป็นต้นว่า ในปี พ.ศ. 2264 ทรงพระกรุณาฯ สั่งให้พระยาพระคลังแต่งกำนันใหญ่ เสร็จแล้วให้บรรทุกช้างออกไปขายที่อินเดีย 40 เชือก²⁹

ในการค้ากับพ่อค้าแขกจากอินเดีย* ซอลันดา อังกฤษ ยังคงดำเนินการค้าอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะพ่อค้าแขกมีบทบาทต่อการค้าในตลาดอยุธยามาแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 การค้าของพวกพ่อค้าเหล่านี้มีความสำคัญ เช่นเดียวกับพ่อค้าจีน โดยพ่อค้าแขกจะครอบคลุมการค้าของตลาดอยุธยากับบริเวณมหาสมุทรอินเดีย แถบอ่าวเบงกอล และทะเลอันดามัน³⁰ โดยเฉพาะการค้าช้างอันเป็นสินค้าออกจากตลาดเมืองอยุธยา นับเป็นรายได้ให้แก่ท้องพระคลังปีละไม่น้อยเลย³¹

²⁸ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1683, pp. 92-96.

²⁹ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ. ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 39, หน้า 243.

* หมายถึงถึงพวกแขกมัวร์ด้วย.

³⁰ นันทวรรณ (เหมินทร์) ภู่ว่าง, "สถานภาพของชนมุสลิมในอยุธยาสมัยคริสตศตวรรษที่ 17," วารสารธรรมศาสตร์ 15 (2529): หน้า 224.

³¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 39 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ, หน้า 248.

การค้าทางด้านญี่ปุ่น ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระก็ยังคงดำเนินการอยู่จากบัญชีสินค้าจีนและน้ำมัน³² ปี พ.ศ. 2254 และปี พ.ศ. 2255 ได้ให้รายการสินค้าเข้าจากอยุธยาที่ส่งมายังญี่ปุ่น โดยจะบอกประเภทและปริมาณการนำเข้า และเป็นที่น่าสนใจที่เอกสารนี้ได้แสดงรายการสินค้าที่สอดคล้องกับ เอกสารของฝ่ายอยุธยาเองที่ออกในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน บัญชีจีนและน้ำมันนี้จะรวมอยู่ในสินค้าสำเภาจีนที่มีทั้งหมด 13 เล่ม บัญชีนี้ได้ลงรายละเอียด ประเภทสินค้า และปริมาณที่ส่งมายังประเทศญี่ปุ่น ชื่อสินค้าที่ปรากฏเป็นผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ น้ำมันกระเบา น้ำมันมะพร้าว สอดคล้องกับ เอกสารหอหลวงคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม โดยเอกสารของหอหลวงได้บอกย่านแหล่งผลิตสินค้านี้ว่าอยู่บริเวณชานเมืองด้านเหนือ คือ ย่านสำหะนี้ และด้านใต้ของชานพระนคร ผลผลิตนี้จะสนองความต้องการทั้งตลาดภายในและภายนอกประเทศ

รายชื่อและปริมาณสินค้าต่อไปนี้ เป็นรายการที่ปรากฏใน "บัญชีสินค้าสำเภาจีน" ลงวันที่ 14 เดือน 8 พ.ศ. 2255 (ค.ศ. 1712) หมายเลข 55 สำเภาท่อออกจากอยุธยามีนามสำเภาชื่อ สีซู่ทู่ และพนักงานเดินเรืออีก 72 คน สินค้าที่บรรทุกมามีดังต่อไปนี้

1.	ซั่ง
2. ประเภทต่าง ๆ	3,060	ซั่ง
3. นีม	2	ซั่ง
4. รง	553	ซั่ง
5. น้ำมันกระเบา	4,430	ซั่ง
6. กานหู	160	ซั่ง
7. น้ำมันมะพร้าว	1,800	ซั่ง

³² อธิติ โยเนะโอะ และโยชิภาวะ โทชิซารุ, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี

(กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2530), หน้า 74-76.

8. ไม้ฝาง	880,900	ซ้ง
9. น้ำตาลกรวด	7,700	ซ้ง
10. รึก	30,000	ซ้ง
11. งาช้าง	1,500	ซ้ง
12. เขาควาย	211	ซ้ง
13. ตีนูก	12,000	ซ้ง
14. ตะกั่ว	80,000	ซ้ง
15.	1,530	ซ้ง
16.	500	ซ้ง
17. รังนก	22	ซ้ง
18. กระดอง เต่า	18	ซ้ง
19. กฤษณา	3,062	ซ้ง
20. หนังสปลาฉลาม	3,956	ฝิน
21. หนังสปลาฉลาม*	2	ฝิน
22. หนังสแรด	80	ซ้ง
23. หนังสเสือ	3	ฝิน
24. หนังสกวาง	2,019	ฝิน
25. หนังสกวางคุณภาพดี	1,716	ฝิน
26. หนังสกวางคุณภาพปานกลาง	3,009	ฝิน
27. หนังสกวาง	1,650	ฝิน
28. หนังสกวางโคบีโตะ	2,956	ฝิน
29. หนังสวัว	1,185	ฝิน
30. ลูกประคำหินโมรา	3	แท่น
31. ภาพวาด	6	ชุด

*จากต้นฉบับลง เป็น 2 รายการ

อย่างไรก็ตามจากบัญชีข้างต้น สินค้าพวกของป่าที่ตลาดอยุธยา เป็นแหล่งส่งออกที่สำคัญในช่วงศตวรรษก่อนนี้ก็ยังคง เป็นสินค้าที่สำคัญสำหรับตลาดญี่ปุ่น โดยเฉพาะไม้ฝางก็ยังมีปริมาณส่งออกสูง ส่วนสินค้าที่นำเข้าตลาดอยุธยาจากญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2261 ทองแดงมีปริมาณการนำเข้าหนัก 174,000 ชั่ง ปี พ.ศ. 2267 นำเข้าหนัก 75,536 ชั่ง³³ การนำเข้าทองแดงด้วยมูลค่าจำนวนมากนี้ก็น่าจะนำมาเพื่อมาประกอบสิ่งก่อสร้างวัดและวัง เพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ทรงทำนุบำรุงวัดต่าง ๆ ได้แก่ วัดมเหยงค์ สร้างตำหนักที่ตำบลชีปะขาว เพื่อใช้ประทับ ในการเสด็จไปดูการฉลองพระพุทธไสยาสน์ที่วัดป่าโมก³⁴ การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้คงจะต้องใช้เงินจำนวนมากมาดำเนินการ จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ตลาดการค้าคงจะตึกคักไม่ใช่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับในสมัยสมเด็จพระเพทราชาและสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ

มาในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2275-2310) การค้ากับจีนก็ยังคงมีอย่างคั่งเนื่อง โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ นับว่ามีความสำคัญแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เข้าไปอีก พระองค์ทรงส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนอย่างสม่ำเสมอ จักรพรรดิเทียน-หลง ก็ทรงส่งเสริมการค้าระหว่างสยามกับจีนยิ่งขึ้น โปรดเกล้าฯ ให้ลดอัตราภาษีข้าวที่ส่งไปจากสยามลงครึ่งหนึ่งต่อข้าวทุก ๆ 10,000 หาบ หรือ 3 ใน 10 ต่อข้าวทุก ๆ 5,000 หาบ³⁵ นอกจากนั้นแล้วในปี พ.ศ. 2290 เจ้าเมืองฟูเกียน (เมืองนี้เป็นเมืองที่ส่งข้าวจากอยุธยาที่สำคัญเมืองหนึ่ง) ถวายคำแนะนำจักรพรรดิว่า ไม้ซุงในสยามมีราคาถูกลงมากและแนะนำว่าพ่อค้าจีนควรได้รับอนุญาตให้ต่อเรือในอยุธยา และบรรทุกไม้กลับมากับเรือด้วย จักรพรรดิทรงรับข้อเสนอนี้³⁶

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

³⁴ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร เล่ม 39 พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับจุฬาราชมนตรี, หน้า 243-247.

³⁵ สิบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย, หน้า 243.

³⁶ สกินเนอร์ วิลเลียม, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์,

ต่อมาในปี พ.ศ. 2294 ปรากฏว่าทางราชการจีนมีนโยบายส่งเสริมให้พ่อค้าเอกชนจีน เข้ามารับการค้าขายซื้อข้าวจากสยามโดยตรง³⁷ นับเป็นการส่งเสริมให้การค้าเอกชนมีความก้าวหน้าขึ้นและ เป็นผลให้พ่อค้า เอกชนจีน เข้ามารับการค้าในตลาดอยุธยาเพิ่มมากขึ้น ทำให้การค้าของ เมืองอยุธยามีความรุ่งเรือง จน เป็นศูนย์กลางที่ตั้งจุดให้พ่อค้าทุก เชื้อชาติ เข้ามารับการค้าขาย เมืองอยุธยาจึง เป็นตลาดใหญ่และมั่งคั่ง เป็นหนึ่งใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เพื่อให้การกำหนดปริมาณน้ำหนักต่าง ๆ ในการซื้อขายในตลาดอยุธยามีมาตรฐานที่แน่นอน ดังนั้นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงออกพระราชบัญญัติการใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวง เครื่องวัดต่าง ๆ และอัตราหน่วยของเงินให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน³⁸

อย่างไรก็ตาม ในการค้ากับจีนนั้น นอกจากข้าวจะมีบทบาทสำคัญแล้ว สินค้าป่าก็ยัง คงเป็นรายการสินค้าที่หวังขายไปกับข้าวด้วย อาทิ เช่น ไม้ฝาง ซึ่งจีนจะใช้ในอุตสาหกรรมย้อมผ้า เป็นสินค้าที่ยังดีตลาด เป็นที่นิยมของจีนมาก นอกจากนั้นก็ยังมีของป่าจำพวกไม้³⁹

สำหรับตลาดญี่ปุ่นนั้นก็ยังคงมีการติดต่อกันบ้างแม้จะไม่มาก เท่ากับสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เพราะปรากฏว่ามีสำเภาจากอยุธยาไปค้าขายที่เมืองท่าของญี่ปุ่น ตามหลักฐานที่ปรากฏ ได้แก่ปี พ.ศ. 2288 ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ⁴⁰ และหลังจากนั้น ไม่มีรายงานว่าอยุธยาได้ทำการค้ากับญี่ปุ่นอีกเลย จนกระทั่งสิ้นสุดอยุธยาปี พ.ศ. 2310

³⁷ คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีน, ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่าง ไทย-จีน พ.ศ. 1825-2395 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี 2523), หน้า 38.

³⁸ คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ (พระนคร: คลังวิทยา, 2507), หน้า 414.

³⁹ ปารีชาติ วิลลาร์ธ, "การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310," หน้า 187-188.

⁴⁰ สมชัย อนุมานราชธน, การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา, หน้า 169.

ส่วนการค้ากับชาวตะวันตก คือ การค้ากับฮอลันดาที่สืบเนื่องมาตลอดนั้น ในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในปี พ.ศ. 2283 ได้มีการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีระหว่างทั้งสองฝ่าย หลังจากที่ขาดหน้างกันมาแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชา แต่ก็ไม่ได้ผลดีขึ้น⁴¹ ประกอบกับในปี พ.ศ. 2303 เกิดการวิวาทกันขึ้นระหว่างคนไทยกับฮอลันดา ผลจากเหตุการณ์นี้ฮอลันดาถูกตัดสิทธิพิเศษที่เคยได้รับหลายประการ⁴² ทำให้การค้าของฮอลันดาต้องถ่วงโรยลงไป และในที่สุดก็ถอนตัวออกไปจากตลาดอยุธยา เมื่อเสียกรุงในปี พ.ศ. 2310

สินค้าข้าวกับความต้องการของตลาดภายในและภายนอก

สินค้าข้าวนับว่ามีความสำคัญกับตลาดภายใน เมืองพระนครหรืออยุธยา มีการค้ากันอย่าง เป็นล่ำเป็นสัน (ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2) ข้าว เป็นผลิตผลที่ใช้เลี้ยงดูประชากรในเมืองอยุธยาในฐานะที่มีประชากรจำนวนมากที่ต้องซื้อข้าว เพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน อันประชากรเหล่านี้จะประกอบไปด้วยชาว เมืองที่ประกอบอาชีพ เป็นช่างฝีมือ ข้าราชการ ตลอดจนชนชาวต่างชาติที่ดำเนินชีวิต เป็นชาวกรุง มีวิถีชีวิตแตกต่างไปจากพวกไพร่ที่อยู่ตามชนบท ดังใน เอกสารคำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ได้กล่าวถึงสภาพการค้าภายในตัว เมืองอยุธยาที่เป็นไปอย่างคึกคัก มีสินค้าหลากหลายชนิดที่พ่อค้านำมาขาย ไม่ว่าจะเป็นสินค้าพื้นเมือง สินค้าข้าว สินค้าฟุ่มเฟือย ที่มีพ่อค้าจากหัว เมืองไกลไกลได้นำเข้ามาขายในตลาดในเมืองอยุธยา เพื่อขายแก่ประชาชนที่มีจำนวนมาก ในขณะที่สินค้าข้าวมีเพียงแต่จะสนองความต้องการของประชากรชาว เมืองอยุธยา เท่านั้น ยังเป็นที่ต้องการของพ่อค้าชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขาย กล่าวคือ พ่อค้าจะซื้อข้าวจากตลาดอยุธยาบรรทุกออกไป บางพวกซื้อไปเพื่อการบริโภคของตนเอง ในขณะที่เดินทางไปค้าขายในที่ต่าง ๆ ในช่วงปลายอยุธยานี้ความต้องการสินค้าข้าวของพ่อค้าภายนอกค่อนข้างสูง เริ่มมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชา

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁴² กรมศิลปากร, บันทึกสัมพันธไมตรีระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่

มีรายงานการค้าจากประเทศญวนในปี พ.ศ. 2239 ว่า ญวนซื้อข้าวจากไทย⁴³ มาในสมัย สมเด็จพระเจ้าเสือ พ่อค้าฮอลันดาต้องการข้าวจากอยุธยาเพื่อไปจำหน่ายยังมิดดาเรีย จวบจนมาถึงในช่วง พ.ศ. 2237 รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ เป็นต้นมา ข้าวเป็นสินค้าที่จีนต้องการมาก เนื่องจากการผลิตเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ในการปกครองประเทศ เพราะยังมีกลุ่มพวกราชวงศ์เก่าที่ยังไม่ยอมรับราชวงศ์ใหม่ที่ขึ้นมา ทำให้จีนประสบทุกขภัยทำนาไม่ได้ และมีพวกจีนบางกลุ่มที่รวมตัวกัน เป็นสมาคมสมาคมต่าง ๆ อันมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการจะฟื้นฟูราชวงศ์หมิง⁴⁴ ขบวนการต่อต้าน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีอำนาจจากการค้าทางทะเล⁴⁵ จึงเป็นผลให้จักรพรรดิกังสี ผู้นำราชวงศ์ใหม่ (ราชวงศ์ชิง) ต้องมีนโยบายผ่อนปรนระเบียบด้วย เกี่ยวกับการค้าบางอย่าง เช่น ระเบียบการยกเว้นภาษีสินค้าเข้า โดยเฉพาะสินค้าข้าว ดังนั้นในปี พ.ศ. 2265 จึงทรงประกาศแก่เสนาบดีว่า

⁴³ ทรนิภา หฤตินรากร และทวีศิลป์ สิมวัฒน์, "ข้าวในสมัยปลายอยุธยา พ.ศ. 2199-2310," วารสารธรรมศาสตร์ 4 (กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2518): 40-39, หน้า 52.

⁴⁴ สกินเนอร์ วิลเลียม, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 14-15.

⁴⁵ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853, p. 45.

ชาวเสียน-หลอ กล่าวว่ามิ้วข้าวอุดมสมบูรณ์ในแผ่นดินของตน และเงินหนักสองสามออนซ์ สามารถแลกข้าวได้หนึ่งหาบ เราจึงสั่งให้ส่งข้าวสารมายังฟูเกี้ยนและที่อื่น ๆ เพราะจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อท้องที่เหล่านั้น มีการส่งข้าวสาร 30,000 หาบไปตาม วัตถุประสงค์ของทางการ และข้าวสารเหล่านี้ก็ได้รับการยกเว้นภาษี⁴⁶

การประกาศนโยบายที่ผ่อนปรนในครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงพอพระทัยมาก กับตลาดจีนแห่งใหม่นี้ จึงส่งข้าวสารไปจำหน่ายเรื่อย ๆ และในปี พ.ศ. 2267 ก็ได้ส่ง คณะทูตนำ เครื่องราชบรรณาการไปเฝ้าจักรพรรดิฉินในปักกิ่ง⁴⁷

เพื่อให้การค้ากับตลาดจีน เป็นไปอย่างราบรื่น สมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงแต่งตั้ง คนจีน เป็นพระยาพระคลัง⁴⁸ และโปรดฯ ให้พ่อค้าจากฟูเกี้ยนเดินเรือค้าขายระหว่างตลาด เมืองอยุธยา กับกวางตุ้ง และฟูเกี้ยนในนามพระองค์⁴⁹ ดังนั้นการค้าในช่วงนี้ตลาดอยุธยาที่ ค่อนข้างถูกผูกขาดมาแต่สมัยอยุธยาตอนกลางในช่วงศตวรรษก่อน (พ.ศ. 2173-2231) จึงดู ค่อนข้างที่จะผ่อนคลายลง กล่าวคือ มีการค้าเอกชนขยายขึ้น โดยเฉพาะการค้าของ เอกชนจีน ดังปรากฏขึ้นสมัยต่อมาในปี พ.ศ. 2279 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

⁴⁶ สกินเนอร์ วิล เลียม. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 16.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

⁴⁸ Sarasin Viraphol, Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853, p. 47.

⁴⁹ Ibid., p. 93.

"เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เสนาบดีกรมพระคลัง ได้ขอซื้อทองแดงซึ่ง เป็นสินค้า ต้องห้ามของจีน แม้จะไม่ได้รับอนุญาตให้ซื้อ แต่จักรพรรดิโปรดพระราชทานทองแดงให้เป็น พิเศษถึง 800 ชั่ง"⁵⁰ จากหลักฐานนี้ เบื้องการสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการค้าของ เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์เป็นการค้าที่นอกเหนือจากการค้าของหลวง แต่เป็นการค้าที่ท่านดำเนิน การเอง เป็นส่วนตัว และความสำคัญของท่านผู้นี้ จีนให้ความสำคัญกับท่านมากด้วย

ในปี พ.ศ. 2285 (ค.ศ. 1742) ห้อค้าข้าว 2 คน จากไทยถูกบันทึกในหลักฐาน จีนว่า เป็นผู้ส่งข้าวไปจีน⁵¹

และในปีต่อมาจักรพรรดิจีนโปรดฯ ให้ลดอัตราภาษีข้าวไทยที่ส่งไปขายในจีนครึ่งหนึ่ง ต่อข้าวทุก ๆ 10,000 หาบ หรือ 3 ใน 10 ต่อข้าวทุก ๆ 5,000 หาบ⁵² มาในปี พ.ศ. 2287 (ค.ศ. 1799) จักรพรรดิก็คงสนับสนุนให้ชาวจีนที่เดินทางมาอยุธยาต่อเรือได้ เพราะทรงทราบจากขุนนางจีนว่า ไม้ซุงที่ใช้ต่อเรือในไทยมีราคาถูกและมีจำนวนมากด้วย⁵³ เมื่อ เป็น เช่นนี้จึงทำให้ชาวจีน เดินทาง เข้ามาในตลาดอยุธยาเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย⁵⁴ เพื่อช่วย ให้มูลนายมีผู้ชำนาญการชาวจีนพอ เพียงที่จะช่วยต่อ เรือ เดินเรือ ตลอดจนการชี้ช่องทางที่จะ ทำให้ตลาดอยุธยาได้กำไรในการค้ากับตลาดจีน พร้อมกันนี้พวกชาวจีน เหล่านี้ก็คงจะ เป็นผู้ ที่ช่วยรวบรวมสินค้าออก ตลอดจนช่วยกระจายสินค้า เข้าสู่ดินแดนตอนในได้เป็นอย่างดี⁵⁵

⁵⁰ สำนักนายกรัฐมนตรี, ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน, พ.ศ. 1825-2395. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี, 2525), หน้า 37.

⁵¹ สิบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบอบบรรพกาลระหว่างจีนกับไทย. หน้า 143.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ Sarasin Viraphol, "Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade..." pp. 160-162.

⁵⁵ สายชล วรณรัตน์, "เศรษฐกิจสังคมปลายอยุธยา." วารสารธรรมศาสตร์ 11 (กันยายน 2525): 14.

ร่องรอยของการค้าที่พ่อค้า เอกชนจีนมีบทบาทนั้น เห็นได้จากปี พ.ศ. 2294 ที่ทางราชการจีนมีนโยบายส่งเสริมพ่อค้า เอกชนชาวจีน คือ จีนให้พ่อค้าเอกชน เข้ามาซื้อข้าวสารจากประเทศสยามโดยตรง⁵⁶ และออกพระราชกฤษฎีกาว่า "พ่อค้าคนใดส่งข้าวจากไทย ได้มากกว่า 2,000 หาบ จะได้รับพระราชทานรางวัล เข็มขัดและกระดุมขุนนาง"⁵⁷ ซึ่งมีความหมาย เท่ากับบุคคลนั้นเลื่อนฐานะอยู่ในระดับขุนนาง

นอกจากตลาดปัตตาเวีย และตลาดจีนดังกล่าวข้างต้นแล้ว สินค้าข้าวยังเป็นสินค้าส่งออกไปสู่ตลาดต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการรายงานการค้าของ มร.โบว์เยอร์ (Bowyear) ในปี พ.ศ. 2239 เขาได้รายงานว่า "ในจำนวนสินค้าที่สยามส่งไปขายให้กับโคชินไชน่า (ดินแดนที่อยู่ตรงส่วนใต้ของ เวียดนาม) นั้นมีสินค้าข้าวส่งไปด้วย"⁵⁸

จากภาพที่ประมวลมาข้างต้น สินค้าข้าวนี้ว่าเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญที่ใช้เป็นสิ่งบริโภคประจำวันของประชากรจำนวนมากในเมืองอยุธยาที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน หลากหลายอาชีพ ได้แก่ พวกช่างฝีมือ ข้าราชการ พ่อค้าแม่ค้า ชาวด่างชาติพวกต่าง ๆ ที่มาค้า เป็นชีวิตในพระนครแห่งนี้ ดังปรากฏภาพที่ออกมาของการค้า เป็นชีวิตที่มีความเป็น "ชาวกรุง"⁵⁹ แตกต่างไปจากพวกไพร่ที่อยู่ตามชนบท

⁵⁶ สำนักนายกรัฐมนตรียุค ร.3, "ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. 1825-2325", หน้า 38.

⁵⁷ สกินเนอร์ วิลเลียม, สังคมจีนในไทยประวัติเชิงวิเคราะห์, หน้า 16..

⁵⁸ กรมศิลปากร, บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17, เล่ม 5, หน้า

⁵⁹ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, "ระบบเศรษฐกิจอยุธยา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 79.

นอกจากนี้แล้วข้าวยังเป็นสินค้าส่งออกที่เป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก ในช่วง
ระยะเวลาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระถึงสิ้นสุดในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2253-2310)
เป็นระยะเวลาที่จีนต้องการข้าวมาก ดังนั้นบทบาทของตลาดอยุธยาจึงมีความสำคัญในการทำ
การค้ากับตลาดจีน อันเป็นผลที่ทำให้กษัตริย์ มุสลาย ตลอดจนพ่อค้าเอกชนว่ารวย และมั่งคั่ง
จากการค้าสินค้าข้าว

ตลาดใน เมืองอยุธยากับการค้าของจีน

การค้าของจีนที่นำโดยพ่อค้าชาวจีนและชาวจีนที่รับราชการในองค์พระมหากษัตริย์
ได้ทำการค้าแข่งขันกับพ่อค้าฮอลันดาในการที่จะนำสินค้าในตลาดอยุธยาไปค้าในญี่ปุ่นมาแต่สมัย
อยุธยาตอนกลาง โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ การค้ากับจีนขยายตัวอย่างรวดเร็ว
มีเรือสำเภามาจากไทยจำนวนมากที่เดินทางไปค้าขายกับจีนแล้วบรรทุกสินค้าจีนกลับมาจำนวนมาก
มาในสมัยปลายอยุธยา การค้าดังกล่าวก็ยังคงดำเนินไปด้วยดีแม้ว่าจะเกิดภาวะการฉ้อโกง
ในการรัฐประหารของพระเพทราชา ที่สัมพันธ์ทางการค้าต้องมีอุปสรรคบางประการในช่วง
ต้นรัชกาล ต่อมาในช่วงหลังในรัชสมัยของพระเจ้าท้ายสระในปี พ.ศ. 2265 จักรพรรดิถังสี
ทรงทราบว่าสินค้าข้าวของตลาดอยุธยามีราคาถูกและมีจำนวนมากมาย พระองค์จึงทรงขอร้อง
มายังพระมหากษัตริย์ไทยให้ส่งข้าวจำนวน 300,000 หาบ ไปขายยังเมืองฟูเกียน กวางตุ้ง
และมิงไป โดยให้คำมั่นสัญญาว่าจะยกภาษีให้ จวบจนมาถึงสมัยจักรพรรดิทงเจิ้ง ก็ยังคง
สืบค่อนโยมมาโดยการสั่งซื้อข้าวจากตลาดอยุธยา ทำให้ข้าว เป็นสินค้าที่สำคัญในช่วงนี้ที่ถูกส่ง
เป็นสินค้าออก นอกจากสินค้าป่าที่ตลาดอยุธยายังคงส่งไปค้าอย่างสม่ำเสมอแม้ในช่วงนี้จะลด
ปริมาณลงไปบ้างก็ตาม⁶⁰

⁶⁰ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย,

นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2267 จักรพรรดิฉินยังทรงอนุญาตให้ลูกเรือชาวจีนจำนวน 96 คน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยได้และเป็นผลในระยะต่อมาที่มีชาวจีนจำนวนมากขึ้น ดังปรากฏที่มีการกล่าวถึงนิคมชาวจีนว่า เป็นนิคมที่มีคนอาศัยมากที่สุดและมีความรุ่งเรือง พวกนี้จะทำการค้ากันอย่างกว้างขวางดังปรากฏหลักฐานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 มีชาวจีนในอยุธยาประมาณ 10,000 คน⁶¹ ย่านคนจีนซึ่งจะมีอยู่ทั้งนอกกำแพงเมืองอยุธยา และในกำแพงเมืองอยุธยา ดังต่อไปนี้

. . . ย่านในกำแพงเมือง ได้แก่

- ย่านสามม้า
- ย่านในโก่ง (ตั้งแต่สะพานประตูจีนถึงสะพานประตูในโก่ง)
- ย่านคลองประตูจีน
- ย่านสาระพา
- ย่านตลาดวัดท่าราบ (บ้านเจ้าสัว)

ย่านนอกกำแพงเมือง ได้แก่

- ย่านปากคลองข้าวสาร
- ย่านคลองสวนพูน
- ย่านปากคลองขุนละครไชย
- บ้านเขาลอง
- บ้านน้ำวนบางกะจะ (เป็นแหตั้งแต่ปากคลองวัดสุวรรณดาราราม ถึงท่าพระราชวังหลังฝั่งพระนคร ฝั่งตรงข้ามตั้งแต่ท่าวัดพันธุเชิง ออกไปถึงวัดพุทธไสยวรรค์ แล้วเป็นระยะไปถึงวัดไชยวัฒนาราม)
- หน้าวัดภูเขาทอง . . .⁶²

⁶¹ สกินเนอร์ วิลเลียม, "สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์." หน้า 18.

⁶² ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี, 3 (มกราคม 2512): 56-59.

ย่านชาวจีนดังกล่าวข้างต้น เป็นแหล่งตลาดค้าขายภายในที่พ่อค้าจีนถ่าย เทสินค้าให้
 ราษฎร พ่อค้าจีนทำหน้าที่เป็นพ่อค้าย่อยที่มีบทบาทสำคัญทำให้ตลาดคึกคักไปด้วยผู้คนที่มาซื้อขาย
 สินค้าที่เป็นสิ่งบริโภครวมและอุปโภคจำนวนมาก (ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน) ดังปรากฏว่า ตลาด
 บ้านจีนปากคลองละคอนไชย เป็นตลาดใหญ่ใกล้ทางบกและทาง เรือ เป็นดึกกว้าง ขายของจีน
 มากกว่าของไทย และอีกที่หนึ่งที่แถวร้านจีนมีผู้คนคึกคัก คือ ถนนย่านในโก่ เชียงสะพานประตู
 จีนไปถึง เชียงสะพานประตูในโก่ เป็นตลาดใหญ่มีตึกร้านที่ทำการค้าขาย เครื่องสำ เกา เครื่อง
 ทองเหลืองทองขาว เครื่องปั้นดินเผา ผ้าไหม แหพรพรรณ เครื่องมือเครื่องใช้ที่มาจากเมือง
 จีน นอกจากนั้นยังมีผลไม้แห้งจากเมืองจีน และยังมีผลิตภัณฑ์ของจีน ได้แก่ เครื่องเงินฮับ
 พร้อมทั้งทำตุ้ ไล่ เตียงขายอีกด้วย⁶³

จากสภาพที่กล่าวข้างต้น การดำเนินการค้าในตลาดไม่ว่าจะเป็นการค้าภายใน
 ภายนอก พ่อค้าจีนมีบทบาทสำคัญในการประกอบการค้าจนสามารถมีทุนในการสะสมไว้แล้ว
 นำมาสร้างบ้านสร้างตึกขยายใหญ่โตกว้างขวางออกไปจน เป็นย่านการค้าที่สำคัญหล่อเลี้ยงให้
 ชาวพระนครมีสิ่งอุปโภคบริโภคใช้สอยไม่ขาดแคลน

⁶³ ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง.", หน้า 22.

บทบาทของตลาดสินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภค (พ.ศ. 2173-2310)

สินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภคนับว่ามีส่วนสำคัญต่อความต้องการของประชากรในเมืองอยุธยา และพ่อค้าพวกต่าง ๆ ที่เข้ามาค้าขายในตลาดเมืองอยุธยาไม่น้อยเลย สินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภคเหล่านี้จะแบ่งได้เป็น 2 พวก คือ

พวกแรก เป็นพวกที่มาจากถิ่นต่าง ๆ จากแดนไกลและใกล้ที่ถูกนำเข้ามาโดยพ่อค้าถิ่นนั้น ๆ อาทิ เช่น ย่านฉะเชิงเทราใหญ่ เป็นตลาดใหญ่ที่มีสินค้าจากต่างประเทศ คือ ผ้าลายสุหรีด ตลาดปากคลองละครไทย เป็นตลาดใหญ่ลักษณะร้านค้า เป็นตึกแบบจีน ขายสินค้าที่เป็นของจีน เช่น พริกผลไม้แห้ง ตลาดน้ำวนบางกะจะจะมีสินค้าจากพวกพ่อค้าจีนและแขกที่มากับเรือสำเภารือกำปั่นตามฤดูกาล สินค้าที่นำมาได้แก่ พวกน้ำตาลทราย น้ำตาลกรวด สาเหตุเม็ดใหญ่ และหวาย เป็นต้น ย่านป่าจะขายพวกเชือก น้ำมันยาง ตลาดปากคลองคูจาม พ่อค้าจากชวามลายู นำหวาย หนาก มาขาย

อีกพวกหนึ่ง คือ เป็นสิ่งอุปโภคและบริโภคที่ได้จากการผลิตขึ้นเองตามย่านต่าง ๆ ทั้งในกำแพงและนอกกำแพง เมือง ได้แก่ ย่านหลังวัดพุทธไสวรรค์ เป็นแหล่งผลิตน้ำมันพืชที่สกัดจากงา และลูกไม้อื่น ๆ ชาย ย่านริมวัดตลอดช่อง พวกแขกดาบี่หอผ้าม่วง ผ้าไหมชาย ย่านท่ากาบี่ พวกแขกพื้น เชือก เปลือกมะพร้าวขายแก่พวกนายกำปั่น นายสำเภา ตลาดหอรัตนชัย เป็นย่านที่คนจีนทำโต๊ะ เติง เก้าอี้ถักหวายขาย

จากย่าน ตลาดต่าง ๆ จะอุดมไปด้วยสินค้าต่าง ๆ ที่จะถูกนำเข้ามาหรือผลิตเพื่อสนองกับความต้องการของประชากรในเมือง

สินค้าอุปโภคที่สำคัญต่อตลาดในเมืองอยุธยา คือ สินค้าผ้า ผ้าต่าง ๆ เหล่านี้จะมีทั้งที่เป็นสินค้านำมาจากต่างประเทศและสินค้าที่ผลิตขึ้นเองจากตลาดภายในเมืองอยุธยา ตามย่านต่าง ๆ และที่นำสัง เกศย่านและแหล่งผลิต เหล่านี้มัก เป็นย่านพวกพ่อค้าภายในชาวต่างชาติ โดยเฉพาะพวกแขกต่าง ๆ (ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2) สำหรับผ้าที่พ่อค้าภายในนอกนำเข้ามานั้นจะได้กล่าวเป็นชนิด ๆ ดังต่อไปนี้

ผ้าลาย เป็นสินค้าที่ประชากรชาวเมืองอยุธยาคงจะให้ความสำคัญไม่น้อย จึงมีตลาดที่ขายผ้าประเภทนี้โดยเฉพาะ ได้แก่ ตลาดผ้าลาย⁶⁴ ผ้าชนิดนี้เป็นผ้าอย่างดี ราคาแพง มักนิยมในหมู่ชนชั้นสูง⁶⁵ ดังนั้นขุนนางค่อนข้างจะนิยมนุ่งกันมาก และผ้าชนิดนี้มักนิยมเป็นผ้านุ่งทั้งชายและหญิง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ผ้าชนิดนี้มาใช้ห่อเก็บของและคัมภีร์ใบลาน⁶⁶ จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่จิตรกรเขียนขึ้นในสมัยปลายอยุธยา ภาพเขียนเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นถึงการแต่งกายที่บรรดาขุนนางเจ้านายจะนุ่งห่มด้วยผ้าลายต่าง ๆ กันมากมาย (ดูภาพจากภาคผนวก ค)

ผ้าสมบัติ เป็นผ้าที่ทอด้วยผ้าไหม สีน้ามีสีและลวดลายต่าง ๆ มีขนาดกว้างยาวกว่าผ้านุ่งธรรมดา ผ้าชนิดนี้พระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทาน เป็น เครื่องยศขุนนาง และผ้าชนิดนี้แต่เดิม โรงไหมของหลวงเท่านั้นที่จะทอผ้าประเภทนี้⁶⁷ อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายอยุธยาตรงบริเวณย่านท่าทราย มีร้านชำขายผ้าสมบัติ⁶⁸ มาจำหน่ายขายปลีกในตลาด เมืองอยุธยาและลูกค้าที่มาซื้อผ้าประเภทนี้ก็ เป็นพวกข้าราชการขุนนาง⁶⁹

⁶⁴ ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3 (มกราคม 2512): 24.

⁶⁵ มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, "ผ้าและเครื่องแต่งกายโบราณ," วารสารศิลปากร 22 (กรกฎาคม 2521): 2-48.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁶⁸ ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3 (มกราคม 2512): 23.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

ฝ้ายยามะหวาด ฝ้ายกุสะหวาด ฝ้ายสุหรีด เป็นฝ้ายสายที่ผลิตได้จากเมืองสุรัต แคว้นกุสะหวาด และ เมืองมาสุลีปดัม แคว้นมัทราส ในประเทศอินเดีย ท้ามาจากฝ้ายขาวที่ส่งมาจากอังกฤษ⁷⁰ แล้วพิมพ์ลาย สำหรับฝ้ายยามะหวาดนั้น มักใช้ทำ เป็นผ้าถุงและผ้าห่มสตรี คนที่มีฐานะดีนิยมใช้กันมาก ส่วนฝ้ายกุสะหวาด เป็นผ้า เนื้อหนาค่อนข้างหยาบแต่สีดีไม่ตก ฝ้ายชนิดนี้ใช้ทำ เป็นผ้าทอคัมภีร์ ส่วนฝ้ายสุหรีดนั้น เป็นฝ้ายขาวที่นำมาพิมพ์ลายลงไป พ่อค้าจาก เมืองสุรัต นำมาจำหน่ายในตลาดอยุธยาจำนวนมาก⁷¹ ตลาดอยุธยาที่เป็นแหล่งจำหน่ายผ้า เหล่านี้ นอกจากตลาดหลวงแล้ว ก็มีตลาดย่านท่าทราย

ผ้าไหม ฝ้ายประเภทนี้นอกจากใช้ เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังใช้ทำ เครื่องประดับตกแต่งบ้าน เรือน สิ่งของเครื่องใช้ การทอของที่มีค่า การประดับยานพาหนะ แม้แต่การทำบุญก็นิยมถวายผ้าไหม นอกจากนั้นแล้วผ้าไหมยังถูกนำมาประดับตกแต่งสิ่งต่าง ๆ เป็นที่ชื่นชมของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาใน เมืองอยุธยา เช่น คณะราชทูตทั้งหลาย ขบวนเรือที่ไปคอยรับจะมีการตกแต่งให้สวยงาม ดังเช่น ครั้งที่ราชทูตลังกาเดินทางเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2296 ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ท่านวิเศษภาเคหะระ ได้บันทึกถึงการออกรับพระราชสาส์นว่า "เรือลำนี้ประดับตกแต่งด้วยผ้าไหมทองยกดอกและผ้าไหมสีแดง เพื่อ เป็นพาหนะนำพระราชสาส์นไป"⁷²

⁷⁰ ณีฎฐภัทร จันทวิช, "ผ้าโบราณ," วารสารศิลปากร 25 (กันยายน 2524): 20-51.

⁷¹ มณีรัตน์ ท้วมเจริญ, "ผ้าและเครื่องแต่งกายโบราณ," วารสารศิลปากร (กรกฎาคม 2511): 38, และสมภพ จันทรประภา, อยุธยาอาภรณ์ (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2526): 22.

⁷² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป "จดหมายเหตุระหว่างราชทูตลังกาและสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา," (ม.ป.ท., 2503) หน้า 160.

จากการประมวลภาพมาข้างต้น ตลาดผ้าในสมัยปลายอยุธยา เป็นตลาดที่มีการซื้อขาย ได้อย่างกว้างขวาง บางครั้งย่านการค้าผ้ามีหลายที่ ย่านที่แสดงว่าผ้าต่าง ๆ ที่ถูกส่งเข้ามา จากพ่อค้าต่างชาตินั้น เป็นการสนองความต้องการแก่ประชากรทุกหมู่เหล่าที่ต้องการบริโภคมา ใช้สอย ผ้าบางอย่างที่นิยมกันเฉพาะเจ้านายชั้นสูง ในสมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2173-2231) เช่น ผ้าขี้ม่อนหวาดนั้น ได้ถูกดัดแปลงมาเป็นผ้าสุหรีดที่มีราคาถูกลง ทำให้สามัญชน ธรรมดาสามารถซื้อมาใช้ได้ ดังนั้นในช่วงหลัง พ่อค้าจากเมืองสุริย นี้นับว่าเป็นพ่อค้าที่สำคัญ ในการส่งผ้ามาขายในตลาดอยุธยา ดังจะเห็นได้จากช่วงที่สงครามติดพันกับพม่า เมื่อก่อนเสียกรุง พ่อค้าอังกฤษก็ยังบรรทุกผ้าใส่กำปั่นมาขายในตลาดอยุธยา⁷³

⁷³ กรมศิลปากร, ประชุมพงสาวดาร เล่ม 39 "พระราชนิพนธ์พงสาวดารกรุงศรีอยุธยา."

ผลกระทบของตลาดต่อสภาพ เมืองพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. 2173-2310)

จากการที่ตลาด เป็นแหล่งประสานประโยชน์ของชุมชน กล่าวคือ เป็นแห่งการค้า ภายในและภายนอก ย่อมนำมาซึ่งการสะท้อนสภาพของ เมืองพระนครศรีอยุธยาออกมาใน ลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เกิดสภาพความหนาแน่นของชุมชน ออกมาในรูปลักษณะที่เป็น

ก. ลักษณะชนชาติต่าง ๆ หลากหลาย เชื้อชาติที่อยู่กัน เป็นชุมชน ได้แก่ ชุมชนจีน ชุมชนแขกพวกต่าง ๆ ได้แก่ แขกมัวร์ แขกดาบี แขกมกกะสัน แขกมลายู และ ชุมชนชาวตะวันตก ซึ่งประชาชน เหล่านี้จะประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังจะได้กล่าว เป็นชุมชน ๆ ไป

1) ชุมชนจีน

นับว่ามีบทบาทสำคัญทั้งในการค้าภายในและภายนอก โดยเฉพาะการค้าภายในนั้น คนจีนจะมีบทบาทมาก⁷⁴ หรือก่อนหน้านี้ดูจากกฎหมายที่ออกมาใช้จึงนับว่า ความเกี่ยวพันของ คนจีนกับการคลังมีไม่น้อย อันแสดงถึงว่าการค้าขายของไทย เราต้องพึ่งชาวจีน ในการนำ สำเภามาค้าขายทางทะเล ดังได้กล่าวมาแล้ว ในช่วงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ชนชาวจีนมีบทบาทมาก⁷⁵ เพราะในระยะ เวลาดังกล่าวนี้ เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นปิดประเทศไม่ค้าขาย กับชาติภายนอก คงอนุญาต เฉพาะชาวฮอลันดาและชาวจีน เท่านั้นให้ไปติดต่อค้าขายด้วย เท่านั้น เมื่อ เป็น เช่นนี้สภาพชุมชนชาวจีนในระยะ เวลาดังกล่าว คือ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งสะท้อน ให้ เห็นภาพของกลุ่มชุมชนชาวจีนที่มามากหลักแหล่งจำนวนมากตามบริ เวณแถบภายในกำแพงและ

⁷⁴ ญาตา ประภาพันธ์, ระบบเจ้าภาษีนายอากูร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์, 2524): 36-37.

⁷⁵ สิบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย.

นอกกำแพง เมืองออกไปถึงชานพระนครมากมาย และชุมชนชาวจีนในเมืองพระนครหรืออยุธยา ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยพ่อค้า และอาชีพอื่น ๆ ดังที่วันวลิตได้ให้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนชาวจีนไว้อย่างชัดเจนว่า มีชาวจีนที่เลี้ยงหมูอยู่ทั่วเมือง และมี ช่างฝีมือนานาชนิดตั้งนิเวศสถานอยู่ในตลาด⁷⁶ มีนักแสดงจิวหลายคณะ ทั้งนี้ เพราะ เป็นที่นิยมกันมากในราชสำนักไทย แม้แต่พ่อค้า และชาวตะวันตกอื่น ๆ ที่นิยมว่าจ้างจิวไปแสดง⁷⁷ การแสดงจิวนี้ก็น่าจะเป็นที่นิยมของหมู่ชุมชนชาวจีนในอยุธยาที่ชื่นชมกับการแสดงนี้ (ผู้เขียน) นอกจากนั้นแล้วยังมีแพทย์ซึ่งเป็นที่นับถือกันมากที่สุดในอยุธยาที่มาจากเมืองจีน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าแพทย์หลวงของพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นชาวจีน ลาอูแบร์ได้คาดคะเนว่ามีชาวจีนอยู่ในอยุธยาประมาณ 3,000 หรือ 4,000 คน⁷⁸ ฉะนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ชุมชนจีนในอยุธยาในช่วงปี พ.ศ. 2173-2232 นั้น มิใช่มีเพียงแต่พวกพ่อค้า ยังมีข้าราชการ (กล่าวมาแล้วในบทที่ 2) ผู้ทรงความรู้ทางด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ทางแพทย์ ช่างฝีมือ นักแสดง และคนเลี้ยงหมู แต่จากหลักฐานที่บ่งชี้ปรากฏว่า ชาวจีนเหล่านี้อพยพมาจากเมืองท่าฟู เกียนตอมไต้และกวางตุ้ง และสถานที่พำนักของชาวจีน ตามที่ปรากฏในแผนที่ของชาวตะวันตก คือ ชาวฮอลันดา ได้แสดงหลักแหล่งของชุมชนชาวจีนที่อยู่ทางริม เมืองด้านตะวันออก เฉียงใต้ที่ปลายถนนตะวันออก-ตะวันตก ชาวดัตช์

⁷⁶ Van Vliet, "Description of the Kingdom of Siam," transl. by L.F. Van Rarenswaay, Journal of the Siam Society 7(1910), p. 103.

⁷⁷ สกินเนอร์ วิลเลียม, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 13.

⁷⁸ การประเมินจำนวนประชากรจีนของลาอูแบร์ นั้น ลาอูแบร์ใช้ว่า "มีชาวจีนอยู่ในสยาม" สามหรือสี่พันคน.

เรียกว่า "แถบ เมืองจีน" และมีถนนสายสำคัญสายหนึ่งทอดไปทางด้านทิศเหนือกลางใจ เมือง จากแถบ เมืองจีนไปฝั่งพระบรมราชวัง ถนนสายนี้มีตลาดสาธารณะใหญ่ ร้านของพวกช่างฝีมือ และของพวกพ่อค้าตั้งอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกชาวจีนและแขกมัวร์ (ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป) ส่วนบริเวณนอกกำแพง เมืองนั้น ชุมชนชาวจีนอยู่ตามฝั่งคลองและแม่น้ำทางด้านทิศใต้และตะวันออก ตรงแถบคลองสวนพลู⁷⁹

หลังจากสมเด็จพระนารายณ์สวรรคตแล้ว การค้าระหว่างอยุธยากับจีนอยู่ในสภาวะ ตกต่ำ อันมีสาเหตุมาจากเกิดความวุ่นวายในอยุธยา ส่วนในจีนก็มีปัญหาจากการ เปลี่ยนแปลง ราชวงศ์ใหม่ จวบจนมาช่วงสมัยปลายอยุธยา คือ สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระถึงสิ้นสุด สมัยอยุธยา (พ.ศ. 2251-2310) ความสัมพันธ์ทางการค้าจึงค่อยดีขึ้น เพราะจักรพรรดิจีน คือ พระเจ้ากั๋งสี ทรงให้ความสนใจการค้าต่างประเทศมากขึ้น คือ ในปี พ.ศ. 2253 ทรง ปฏิเสธขุนนางจีนที่เสนอให้จีนหยุดค้าขายกับต่างประเทศ กลับทรงเสนอแนะให้มีการควบคุม เมืองท่าค้าขายชายฝั่งอย่างใกล้ชิด ในการค้ากับอยุธยา พระองค์ทรงอนุญาตให้นำสินค้าไปขาย ได้ไม่ว่าในบึงกึ่งหรือในกวางตุ้ง⁸⁰ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงตั้งในรายงานของคณะทูตบรรณาการ ครั้งแรกของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระว่า สยามมีข้าวอุดมสมบูรณ์และราคาถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ เปรียบเทียบกับสภาพความอดอยากแห้งแล้งที่เกิดขึ้นในภาคใต้ของจีนในปี พ.ศ. 2265 ดังนั้นจึงต้องการข้าวจากตลาดอยุธยา โดยส่งจำนวน 500,000 หาบ ไปขายยังเมือง ชูเกี้ยน กวางตุ้ง และปาไป⁸¹

⁷⁹ ปราดดูแผนที่ของ Loubère 1693 และ Kaempfer 1727.

⁸⁰ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย, หน้า 141.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

ต่อมาในรัชสมัยของจักรพรรดิหยางเจ้า (พ.ศ. 2266-2278) พระองค์ยังทรงมีนโยบายเช่นเดียวกับจักรพรรดิถังสี ทรงสั่งซื้อข้าวจากตลาดอยุธยา⁸² ดังนั้นข้าวจึงเป็นสินค้าออกสำคัญ พ่อค้าที่ทำหน้าที่นำไปขายก็คือ พ่อค้าชาวจีนที่มีสถานะ เป็นพ่อค้าเอกชนและขุนนางจีนในราชสำนักอยุธยา ดังนั้นในระยะที่มีจำนวนชาวจีนในอยุธยาจึงมีจำนวนมากขึ้นและคงจะมีอิทธิพลสูงดังดูได้จาก เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระสวรรคตแล้ว เจ้าฟ้าอภัยราชโอรสไม่ได้รับการสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ บรรดาชาวจีนจำนวน 300 คน ได้ก่อความวุ่นวายขึ้นเข้าโจมตีพระบรมมหาราชวัง ซึ่ง เจ้าฟ้าพระองค์นี้ชุมชนชาวจีนในอยุธยาให้ความสนับสนุน⁸³

นอกจากนั้นแล้ว บทบาทของชุมชนชาวจีนที่สะท้อนให้เห็นว่ามีจำนวนมากในปลายสมัยอยุธยา คือ ทางด้านในกำแพง เมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวจีน มีลักษณะบ้านที่ก่อด้วยอิฐ เป็นตึกแถว เรียง ย่านจีนทำการผลิตสินค้ามากมาย เช่น โรงตีเหล็ก โรงเย็บรองเท้า ทำยาแดง เป็นต้น ส่วนทางแถบชายพระนครตามปากคลอง ก็มีชุมชนของพวกชาวจีนอยู่กันอีกจำนวนมาก ได้แก่ แถบปากคลองข้าวสาร คลองสวนพลู แถบทุ่งขวัญทาง

⁸² เรื่องเดียวกัน.

⁸³ สกินเนอร์ วิตเลียม, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 17, และสืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย, หน้า 142.

ด้านตะวันตกของคลองสระบัวบริเวณบ้านเขาหลวง ตลอดไปถึงบริเวณริมหน้าวัดภูเขาทอง ชาวจีนจะตั้งโรงต้มกลั่นสุรา โรงสีข้าว โรงทำเส้นไหม และเลี้ยงสุกร⁸⁴ เมื่อสมัยที่หม่า ล้อมเมืองหลวงปี พ.ศ. 2309 ชาวจีนได้มีบทบาทสำคัญในการป้องกันโบสถ์ของชาวคริสต์ และร่วมกันกับโปรตุเกสและฮอลันดาในการต่อสู้ป้องกันแหล่งพำนักของชาวฮอลันดาอย่างกล้าหาญ ชูรบ่ง กล่าวไว้ว่า ที่ชาวจีน 6,000 คน ได้รับแต่งตั้งให้ป้องกันพื้นที่นอกกำแพงเมืองทางด้าน ตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งแหล่งคลังเก็บสินค้าของชาวฮอลันดา ในการกระทำครั้งนี้ชาวจีนได้ เงินจำนวนหนึ่งหมื่นปอนด์ เป็นรางวัลพิเศษ⁸⁵ แม้ว่าอยุธยาจะถูกหม่าล้อมและยึดเมืองได้เมื่อ ปี พ.ศ. 2310 ชาวจีนในอยุธยาที่ยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ตลอดฝั่งคลองต่าง ๆ ในถิ่นของชาวจีน ถิ่นของชาวฮอลันดา และแหล่งพำนักของชาวจีนรอบ ๆ บริเวณเมืองเก่ามาจนตราบเท่าทุกวันนี้⁸⁶

2) ชุมชนแขก

ชุมชนแขก ได้แก่ พวกมัวร์ (ชาวอินเดีย อาหรับ และเปอร์เซีย) แขกจาม แขกตานี แขกมกกะสัน แขกมลายู เป็นต้น บรรดาชาวแขกเหล่านี้ได้ เริ่ม เข้ามาตั้งหลักแหล่ง ในเมืองพระนครศรีอยุธยาเท่าที่ปรากฏหลักฐาน คือ ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (ดังได้กล่าว มาแล้วในบทก่อน ว่าด้วย เจกชะหมัด ห่อคำ เปอร์เซีย) แล้วคงจะทวีขึ้นเรื่อย ๆ มาถึงสมัย

⁸⁴ ปรีดา ศรีชลาลัย. "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง." แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3 (มกราคม 2512): 54-55.

⁸⁵ Turpin 1771 - M. Turpin, History of the Kingdom of Siam, Pub Originally at Paris in 1771 and transl. from the French by B.O. Cartwright Bangkok: American Mission Press 1908, p. 64, 161.

⁸⁶ สกินเนอร์ วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.

สมเด็จพระนารายณ์ แชร่แวงส ได้ให้ภาพแสดงถึงปริมาณของพวกแขกมัวร์ว่า มีจำนวนได้เสีย
กับชนชาวจีนที่มาทำการค้าและอาศัยอยู่ในอยุธยา⁸⁷ ในขณะเดียวกัน ลาอูแมร์ ได้กล่าวถึง
แขกมัวร์ว่า มีถึง 10 ชาติ จะมีอาชีพต่าง ๆ กัน คือ เป็นพ่อค้า ทหาร ชวนาชาวไร่⁸⁸
และพวกเหล่านี้จะมีความ เหมือนกันตรงที่นับถือศาสนาอิสลาม⁸⁹ สถานที่ตั้งหลักแหล่งของพวก
ชุมชนแขกพวกต่าง ๆ เหล่านี้ จะอาศัยอยู่ทั้งในบริเวณกำแพง เมืองและนอกกำแพง เมือง
ตลอดจนชานพระนครตามปากคลองท้องน้ำต่าง ๆ อาทิ เช่น พวกแขกตานี จะอยู่บริเวณแถบ
วัดลอคช้อง มีอาชีพในทางการทอผ้า ห่อ เสื้อผ้าไหม พวกแขกจามจะอยู่บนแพจอดอยู่แถบวัด
พุทธไสวรรค์ ไปถึงปากคลองควาย มีอาชีพค้าขายสรรพสินค้ามากมายหลายชนิด ส่วนแขก
มัทกะสันและแขกมลายูจะอยู่ตรงบริเวณนอกกำแพงเมืองออกมาทางชานพระนครด้านใต้
(โปรดดูจากแผนที่ประกอบ)

3) ชุมชนชาวตะวันตก

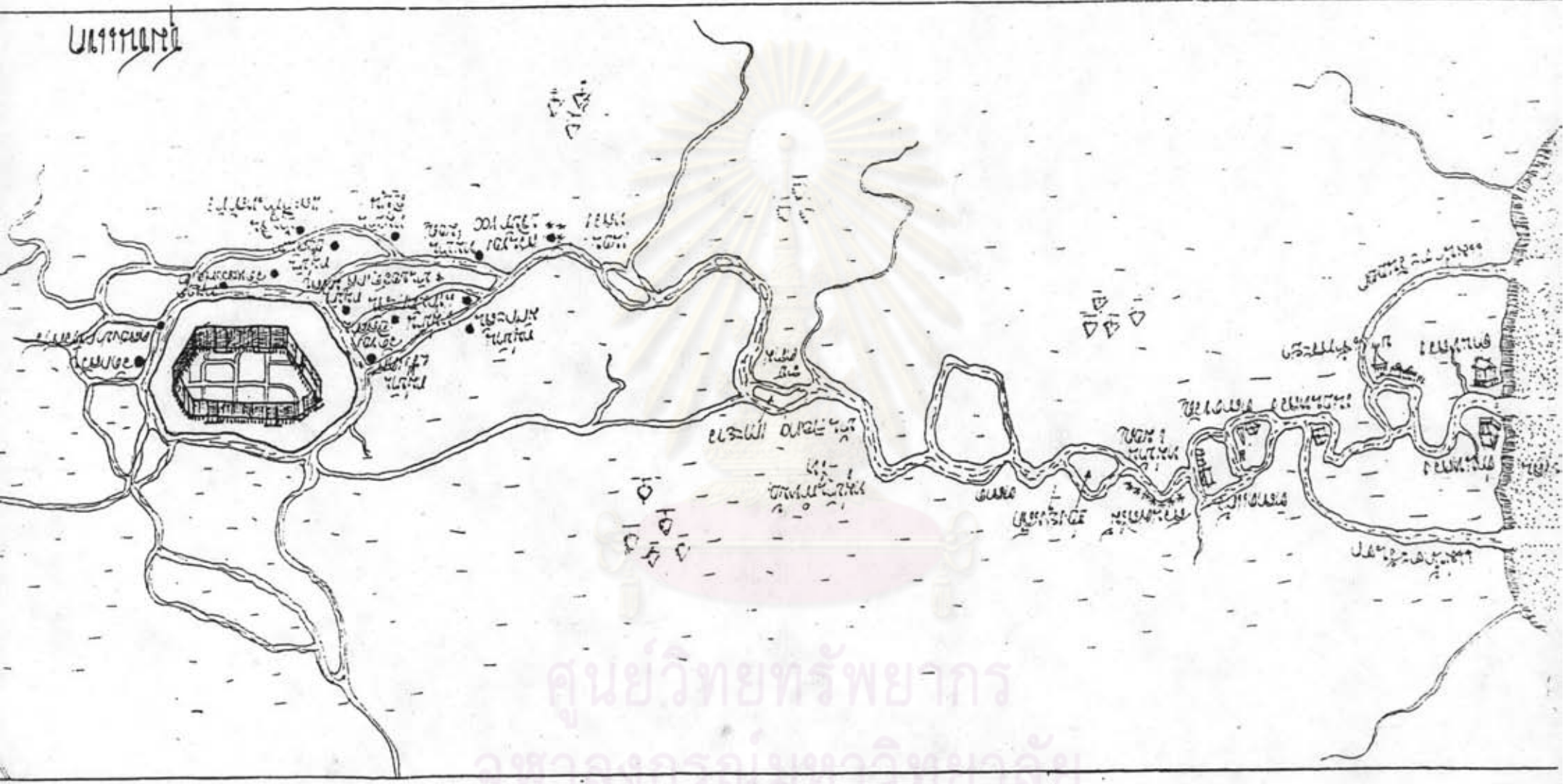
ชาวตะวันตกที่เดินทาง เข้ามาค้าขายในตลาด เมืองพระนครหรือยุธยานั้น ส่วนใหญ่
แล้วจะ เดินทางมาโดย เรือขึ้นไปตามลำน้ำเจ้าพระยา เรือของชาวต่างประเทศตะวันตกมีที่
จอด เป็นหลักแหล่งตามสถานที่หรือห้าง เพื่อพักและขนถ่ายสินค้า ซึ่งสถานที่เหล่านี้อยู่ทางแถบ
ชานพระนครด้านใต้ของ เมือง ตามลำน้ำเจ้าพระยาขึ้นมา จากแผนที่ของชาวตะวันตกชาติ

⁸⁷ ฌีโกลาส์ แชร่แวงส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
สันต์ ท. โกมลบุตร แปล. (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506). หน้า 67-68.

⁸⁸ ลาอูแมร์. ราชอาณาจักรสยาม. หน้า 45.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

van Heege Gijssbert, 'Derde Verjogte' Derde Verjogte van Gijssbert Heege, near Cost Indijen',
edited by S.P. 'Hercule' Naber in 'Koningheid 25 ste Jaarjoging' (1910-1911)

U19911020

ชอลันดาและชาติฝรั่งเศส ได้แสดงสถานที่ที่ของชาวตะวันตกเหล่านี้ไว้ดังนี้คือ ทางด้านฝั่งตะวันตกออกของลำน้ำเจ้าพระยา ได้วัดพินัยเชิงลงไป เป็นชุมชนของชาวชอลันดา ถัดลงไป เป็นชุมชนของชาวอังกฤษ ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตก เป็นชุมชนของชาวโปรตุเกส สำหรับชุมชนของชาวฝรั่งเศสจะอยู่ตรงบริเวณชานพระนครด้านใต้ตรงปากคลองขุนละคอนไชย⁹⁰

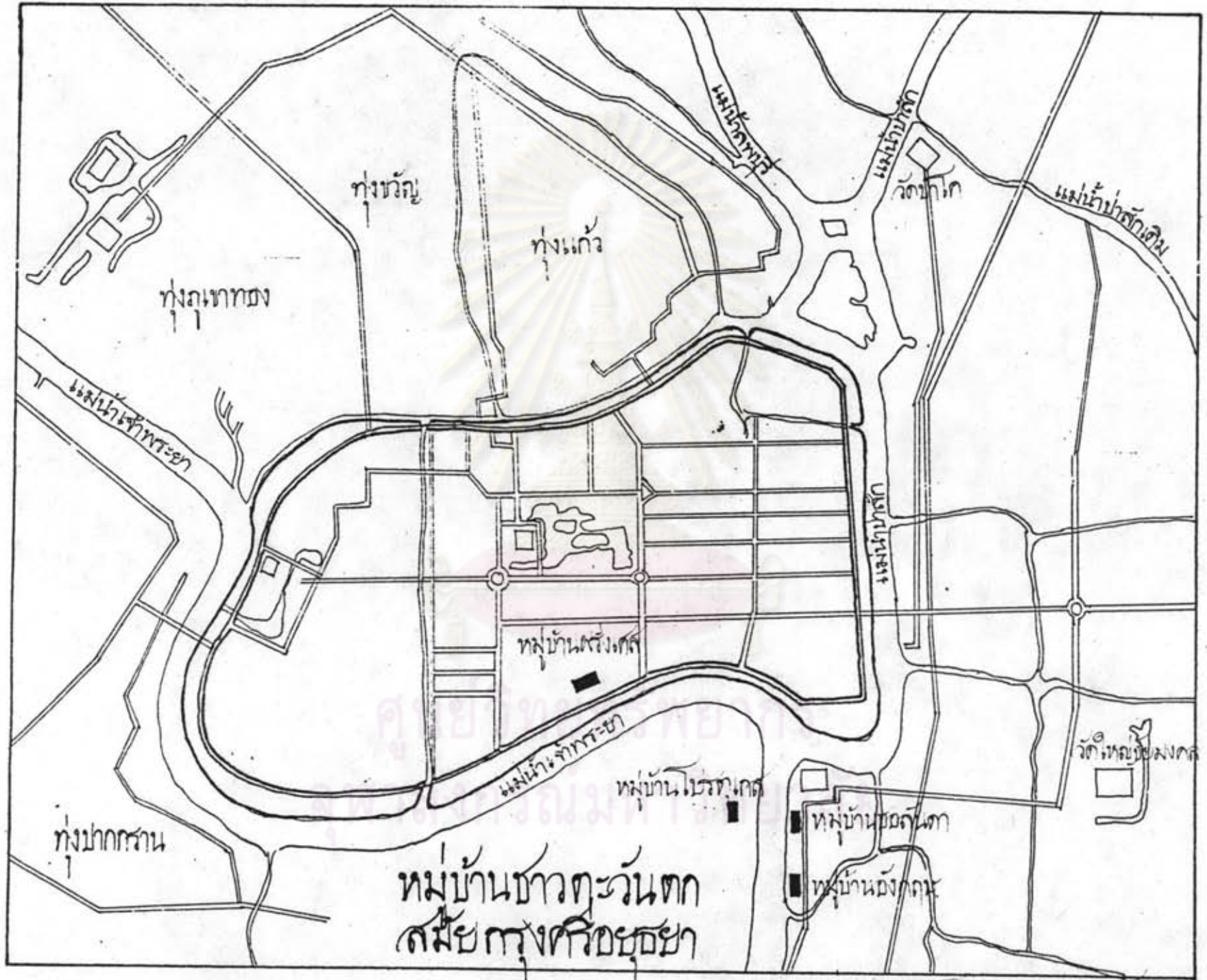
ดังนั้นแถบย่านเหล่านี้ จึงหนาแน่นไปด้วยชนชาติชาวตะวันตกที่ประกอบอาชีพการค้าขายกัน เป็นส่วนใหญ่ จากหลักฐานที่ปรากฏนั้น พวกชาวตะวันตกจึงมีการตั้งห้างร้านในตลาดบริเวณภายในกำแพงเมือง เพื่อนำสินค้าเข้ามาจำหน่ายแก่ประชาชน นอกเหนือจากการขายให้กับพระคลังสินค้า หรือตลาดหลวง บริเวณที่มีห้างร้านค้าของพวกชาวตะวันตกนั้นคือ บริเวณมอญท้ายคู-ทางข้ามพระนครใต้ ดังชุมชนหลวงวัดประดู่ได้ให้ภาพตลาดที่เป็นย่านชุมชนชาวตะวันตกไว้

ครั้นถึงระตู ลมสำ เกาฬัด เข้ามาในกรุง เป็นมรสุมเทศกาลพวกพ่อค้า พาณิช สำ เกาฬัด และลูกค้าแขก สลุป ลูกค้าฝรั่งกำนันลูกค้าแขกกุศลาช แลพวกลูกค้าแขกสุริต แขกชวามลายู แขกเทศฝรั่งเศส ฝรั่งเศสสูงไปโปรตุเกส วิลันดา อิศบีนยอน อังกฤษ และฝรั่งเศส ฝรั่งเศสเมืองดังสุลี แขก เกาะ เป็นพ่อค้าพาณิชคุมสำ เกาฬัด สลุปกำนัน แล่นเข้ามาทอดสมออยู่ท้ายคู ขนสินค้าขึ้นมาไว้บนตึกห้างในกำแพงพระนครหรืออยุธยา ตามที่ตนซื้อแล เข้าต่าง ๆ กัน เปิดห้างร้านตึกตามเทศ ตามภาษา. . .⁹¹

เมื่อมีชุมชนของชาวตะวันตกอยู่จำนวนหนึ่งนั้น เป็นที่แน่นอนว่า ชีวิตประจำวันส่วนหนึ่งของพวกเขาเหล่านั้น ต้องมีความผูกพันกับตลาด เมืองอยุธยาในการคองหึงสิ่งอุปโภคและบริโภค ดังเช่น ซื้อข้าวเพื่อมารับประทานในชีวิตประจำวัน หรือการซื้อสิ่งอุปโภคบางอย่างเพื่อการต่าง ๆ อาทิ ซื้อ เชือกที่พันจาก เปลือกมะพร้าว มาทำเป็นสายสมอ ซึ่งสินค้าชนิดนี้ เป็นฝีมือการผลิตของพวกแขกย่านบ้านท่ากาฬี ด้านท้ายคู ชายแก่ผู้ที่มีความต้องการ หรืออื่น ๆ เช่น

⁹⁰โปรตุเกสแผนที่

⁹¹ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ เอกสารหอหลวง.", หน้า 58.

ภาษา หรือ เครื่องใช้ที่ทำด้วยหวายก็ เป็นที่นิยมของพวกชาวตะวันตก เช่น ชาวฝรั่งเศส ชาวอังกฤษ ชาวฮอลันดา ชาวโปรตุเกส นิยมซื้อ เบียง-ซูที่ทำจากหวาย เพื่อนำมาใช้ ปูนไม้ คราม เป็นต้น⁹²

ดังนั้น จากการ เกิดชุมชนของชาวตะวันตกใน เมืองพระนครหรืออยุธยา ดังกล่าวข้างต้น ย่อมทำให้เกิดตลาดใน เมืองอยุธยา มีบทบาทในการ เป็นแหล่งที่ผู้คนมาพบปะ ประสานประโยชน์กัน อย่าง เป็นล่ำ เป็นสัน

2. ความแออัด

จากการที่ เมืองพระนครหรืออยุธยา เป็นตลาดศูนย์กลางการค้าทั้งภายในและภายนอก ที่ตอบสนอง เครื่องอุปโภคและบริโภคแก่ผู้คนทุกหมู่เหล่า ดังนั้น บริเวณตลาดและย่านการค้า เปลี่ยนชื่อขาย จึงหลากหลายไปด้วยผู้คนจำนวนมาก ดังปรากฏภาพของชุมชนต่าง ๆ ดังได้ กล่าวมาแล้ว บริเวณที่ผู้คนอยู่กันอย่างแออัด เท่าที่ปรากฏนั้น คือ บริเวณถนนต่าง ๆ ภายใน กำแพงเมือง และบริเวณริมแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ที่อยู่ภายในและนอกกำแพงเมือง ตลอดจนไปถึงบริเวณชานเมืองเท่าที่สืบค้นได้ ได้แก่ บริเวณถนนหน้าวัง เป็นถนนที่ตั้งต้นจากหน้าพระราชวัง หลวงแล้วตัดขวางออกไปทางศาลาพระกาฬและป่าดง ออกไปสู่พระคูขัยตรงบริเวณกำแพง พระนครด้านใต้⁹³ จากคำบรรยายของชาวต่างประเทศได้กล่าวถึงถนนสายนี้ว่า เป็นบริเวณ ที่เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนอยู่กันหนาแน่น มีถนนกว้างตัดตรงและยาวมาก นอกจากบริเวณ เหล่านี้แล้ว บริเวณริมแม่น้ำลำคลองก็ เป็นแหล่งที่มีประชากรอยู่หนาแน่น เช่นเดียวกัน⁹⁴

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁹³ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 63 เล่ม 37, หน้า 39.

⁹⁴ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 76 เล่ม 47 "จดหมายเหตุของ

โยสเซาเตน พ่อค้าฮอลันดาสมัยพระเจ้าทรงธรรม, พระเจ้าปราสาททอง," หน้า 120

ความแออัดของบริเวณดังกล่าวข้างต้น เป็นไปอย่างฉิบเยือง มาในสมัยปลาย
อยุธยาที่ยังคงปรากฏภาพให้เห็น ดังภาพที่แกมป์เฟอร์ได้บรรยายไว้

เมื่อเข้าไปในเมืองจะเห็นถนนที่ตีที่สุด ความถนนที่มีบ้านพำนักของผู้แทนจาก
อังกฤษ ฮอลันดา และฝรั่งเศส มีถนนตอนกลางที่ตัดตรงไปทางเหนือสู่พระราชวัง
มีคนอยู่มากที่สุด คือ พวกศิลปิน ช่างฝีมือ พ่อค้าขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ และของ
ทันสมัยอยู่เต็มถนนสองสายนี้มีบ้านของพวกชาวจีน พวกฮินดู พวกแขกมัวร์ บ้านเหล่านี้
สร้างด้วยอิฐ และสร้างเหมือน ๆ กัน มีขนาดยาวราว 8 ก้าว กว้างราว 4 ก้าว
สร้างเป็นสองชั้น แต่สูงไม่เกิน 15 ฟุต หลังคามุงกระเบื้อง มีประตูกว้างทำแบบง่าย⁹⁵

ความแออัดของบริเวณต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะ เป็นริมน้ำทางฝั่งพระนครด้านเหนือ
แถบทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ ที่เป็นบริเวณเชื่อมต่อกับลำคลองต่าง ๆ (ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๑)
และทางด้านทิศตะวันออกแถบคลองพันครา คลองธนู ตลอดทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ
พระนครที่เป็นที่อยู่ของชุมชนชาวจีน บริเวณแออัดเหล่านี้ล้วน เป็นย่านแหล่งผลิตสินค้าอุตสาหกรรม
เบา และสินค้าหัตถกรรม และความเป็นอยู่ของคนเหล่านี้ เข้าข่ายของความ เป็นสังคม เมือง ที่
ประชากรประกอบอาชีพต่าง ๆ นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การ เป็นช่างฝีมือ
พ่อค้า แม่ค้า ข้าราชการ มุคคलगุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมประกอบอาชีพเฉพาะอย่าง จึงจำเป็น
ต้องอาศัยสิ่งอุปโภคและบริโภคจากตลาด

⁹⁵ เคลาส์ เวกส์ และเคลาส์ โรสเซ็นแบร์ก, เขอรามันมองไทย (พระนคร: